

ZAMONAVIY XITOIY ADABIYOTIDA MODERNIZM JANRINING SHAKLLANISHI VA RIVOJI

Aliyeva Diyoraxon Xoshimjon qizi

O'zDJTU Sharq filologiyasi Xitoy filologiyasi

kafedrasi xitoy tili o'qituvchisi

diyorakhonchina@mail.ru

Annotatsiya: Zamonaviy xitoy adabiyotida modernistik tendensiyalarni o'rganishning dolzarbligi ularning Xitoy jamiyati rivojlanishidagi roli bilan belgilanadi. Modernizm nafaqat adabiyotni siyosatdan tubdan ajratishga muvaffaq bo'ldi, shuningdek madaniyatni tushunish va yangi shaxsni shakllantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatdi va shuning uchun uni nafaqat adabiy, balki ijtimoiy-siyosiy va madaniy-tarixiy hodisa sifatida qabul qilish kerak.

Kalit so'zlar: Xitoy adabiyoti, “ildiz adabiyoti”, modernizm, “yangi davr”, subyektivlik, “ochiq eshiklar” siyosati.

Zamonaviy xitoy yozuvchilari ijodidagi modernistik tendentsiyalar “madaniy inqilob”dan keyingi birinchi o'n yillikda (1966-1976-yillar) yaqqol namoyon bo'ldi. 1978 - yil dekabr oyida iqtisodiy islohotlar va ochiqlik kursi e'lon qilinganidan boshlab 1989 - yil 4 - iyunda Tyananmen maydonidagi voqealargacha bo'lgan bu juda qisqa vaqt odatda “yangi davr” deb nomlanadi. Bu, birinchi navbatda, 1919-yil 4-maydagi Yangi madaniyat uchun harakatning gumanistik g'oyalarini qayta tiklash, G'arb adabiyoti va estetikasining tarqalishi, ko'plab realistik, modernizmparast va modernistik oqim va guruhlarining paydo bo'lishi, “madaniyat inqilobi” davrida yo'q qilingan insoniy qadriyatlarni tiklash bilan bog'liq bo'lgan xitoy adabiyoti rivojining mutlaqo mustaqil va tugallangan bosqichi sifatida qaraladi. Keyingi o'n yillik (1990-yillar) “Oxirgi yangi davr” yoki “Post yangi davr” deb nomlanib, Xitoy adabiyotida neorealistik va postmodernizm tendentsiyalarining paydo bo'lishi bilan ajralib turdi.¹

1980-yillarga kelib, garchi modernizm bir qator sabablarga ko'ra Xitoy adabiyotining asosiy yo'nalishiga aylana olmasa ham, uning o'ziga xos shakllari xilma-xilligi va eng muhimi, shaxs erkinligi va shaxsning so'z erkinligini ta'minlash, XX asrning so'nggi yigirma yilligidagi adabiy vaziyatga, uni tubdan o'zgartirmagan bo'lsada, katta ta'sir ko'rsatdi. Xronologik jihatdan ular, odatda, 1970-yillarning oxiri — 1980-yillarning boshlarini ajratib ko'rsatishadi (realistik an'analarning tiklanishi, modernizm haqidagi munozaralar, “tumanli she'riyat”, Gao Sintszyan dramaturgiyasi);

¹ Воскресенский Д.Н. Современные судьбы старого жанра (Героико авантюрная проза у ки- тайцев Гонконга и Юго-Восточной Азии) // Литературный мир средневекового Китая: китайская классическая проза на байхуа: собрание трудов. – М.: Вост. лит., 2006. – 622 с.

Liu Sol, Syu Szin, Can Syue, Mo Yan, Xan Shaogon, Van Ani va boshqa yosh xitoy hikoyachilarining modernizmga yo‘naltirilgan asarlari adabiy sahnaga realizm tarafdorlari ya‘ni “madaniy inqilob”dan oldin kelgan keksa avlod yozuvchilari vakillarini “bosgan” o‘n yillikning o‘rtalarida. Shuningdek, 1980-yillarning oxiri avangard nasrining paydo bo‘lgan davri sifatida (Ma Yuan, Yu Xua, Ge Fey, Sun Ganlu, Su Tong, Vey Kun, Ye Chjaoyan va boshqalar ijodi) qaraladi.²

1980-yillarda xitoy adabiyoti tez o‘zgaruvchan tendentsiyalar, yo‘nalishlar, uslublar xilma-xilligi, ko‘plab ijodiy yutuqlar va yuksalishlar qayd etildi. Biroq uning tarixdagi o‘rni yuksak estetik tamoyillar timsoli bilan emas, balki 1949-1976-yillardagi totalitar adabiyot an‘analaridan voz kechish bilan belgilanadi. Zamonaviy xitoy adabiyotini axloqiylashtirishga olib kelgan og‘riqli jarayon 1937-1945 - yillardagi Xitoy-Yaponiya urushi davri bilan bog‘liq bo‘lib, eng dolzarb muammo xalqni qutqarish edi. 1942 - yilda Mao Szedun Yan‘an shahrida bo‘lib o‘tgan adabiyot va san‘at konferensiyasida so‘zlagan nutqida “san‘at siyosatdan keyingi ikkinchi o‘rinda turadi” deb ta‘kidladi. Keyinchalik bu shior “san‘at proletar siyosatiga xizmat qilishi kerak” qabilida yangray kabi boshladi. 1949-yilda XKP hokimiyatga kelganidan keyin Mao Szedun nutqi Xitoy adabiyotini baholash uchun asos bo‘ldi. Adabiyotga nisbatan olib borilgan qat‘iy siyosat sharoitida ijtimoiy ongning murakkab shakllari sifatidagi mafkura mazmuni Kommunistik partiya siyosatining tashviqot talqiniga qisqartirildi.³

1970-yillarning oxiri va 1980-yillarning boshlarida “chandiqlar adabiyoti” va “fikrlar adabiyoti” kabi adabiy oqimlar siyosatga nisbatan Mao tomonidan qo‘yilgan bo‘ysunuvchi roldan xalos qilishda muhim rol o‘ynadi. Yozuvchilar adabiyotning hududi sifatida inson tabiatiga bo‘lgan huquqni yana bir bor tasdiqladilar, faqatgina siyosiy to‘g‘rilik haqida emas, balki adabiy ijod shakllari haqida o‘ylay boshladilar va G‘arb modernizmi usullariga, masalan, ong oqimiga qarshi vosita sifatida qarashdi, san‘atga utilitar yondashuvning qat‘iyiligiga ahamiyat bera boshlashdi. Garchi bu tendentsiyalar o‘tgan o‘n yilliklar mafkurasini shubha ostiga qo‘ygan bo‘lsa-da, ular maoizm davridagi Xitoy adabiyoti merosidan - uning axloqiy ahamiyati, g‘oyaviy keskinligi va siyosiy faolligidan butunlay voz kecha olmadi.⁴

² Семанов В.И. Эволюция китайского романа: Конец XVIII – начало XX в. / АН СССР. ИМЛИ. – М.: ГРВЛ, 1970. – 343 с.

³ Синцзянь, Гао. Обоснование литературы. Нобелевская лекция 2000 года / Гао Синцзянь // Иностр. лит. – 2001. – № 5. – С. 221–232.

⁴ Duke, Michael S. *Blooming and Contending: Chinese Literature in the Post-Mao Era* / Michael S. Duke. – Bloomington : Indiana University Press, 1985. – P. 181;

Kommunistik, aniqrog‘i, totalitar adabiyotdan, shaxsni o‘ziga xoslikdan mahrum bo‘lgan shaxs sifatida tasvirlash uchun vositalar to‘plami bilan inqilobiy tanaffus faqat adabiyotga “qidiruv” deb ataladigan adabiyot vakillari kirib kelganida yuz berdi. Sahna, kompozitsiyada o‘z ijodida modernizmning g‘arbiy modeliga yo‘naltirilgan yozuvchilar, modernizm shaklini milliy madaniy an‘ana bilan uyg‘unlashtirishga harakat qilgan “ildiz izlash” adabiyoti vakillari ishtirok etdi.

1980-yillarning o‘rtalari - zamonaviy Xitoy adabiyoti uchun eng qizg‘in modernistik izlanish davri bo‘ldi. Bu yillarda Xitoy bozor iqtisodiyotini qura boshladi va “ochiq eshiklar” siyosatini amalga oshira boshladi. Mamlakatni modernizatsiya qilish da‘vati milliy vasvasaga aylandi. Kommunistik partiyaning umuman mafkura, xususan, san‘at va adabiyot sohasi ustidan nazorati 1983 - yildagi “ma‘naviy ifloslanishga qarshi” kompaniyasidan so‘ng zaiflashdi. “Ochiq eshiklar” siyosati G‘arb madaniyatining kirib kelishiga imkon berdi. Xitoy qisqa vaqt ichida turli iqtisodiy va siyosiy nazariyalar, falsafiy asarlar, modernistik va postmodernistik asarlar, ommaviy madaniyat namunalari bilan tanishdi.

1985 - yilda yangi boshlagan yozuvchilar Liu Sol, Syu Xing, Tsan Syue asarlari nashr etildi, bu esa tanqidchilarga xitoy adabiyotida modernistik oqimning paydo bo‘lganligini tan olish imkonini berdi. Chet el adabiyoti tajribasiga asoslanib, bu yozuvchilar undan ko‘r-ko‘rona nusxa ko‘chirish yo‘lidan bormadilar, aksincha o‘ziga xos tarzda ifodalab, dunyoga individual qarashlarini o‘rnatishga muvaffaq bo‘ldilar. Ularning asarlari zamonaviy xitoy adabiyotida nafaqat tasviriy vositalar arsenalidagi vositalarning o‘zgarishi ko‘rsatdi, balki tub burilish ham yasadi. Bu yozuvchilar obyektни o‘rganish va asar sahifalarida “hayot parchasi” ni tasvirlashda voqelik illyuziyasini yaratishga harakat qilish o‘rniga, o‘zlarining “men”ni o‘rganishga kirishdilar. Ularning qiziqish doirasi darhol voqelikdan uni (haqiqatni) aks ettirish, namoyon qilish, qurish usullariga o‘tdi, bu faqat muallifning qarashlari bilan belgilanadi, cho‘kindining ko‘p qismi zamonaviy Xitoy muammolariga ishora edi va Xitoy madaniyatini qayta tiklashga urinishlar oxir-oqibat siyosiy islohotlarni talab qildi. 1989-yilning 4-iyulida Tyananmen maydonidagi voqealardan so‘ng, ko‘plab taniqli adiblar yo og‘zini yopishga, yo surgunga ketishga majbur bo‘lgach, adabiyot maydoniga yosh avlodga mansub, boshqa qadriyatlar, mafkura va mentalitetni olib yurgan yozuvchilar kirib keldi. Ular 1990-yillarning boshlari uchun yangi maqsadlarni taklif qilishdi.⁵

⁵ Wedell-Wedellsborg, Anne. Literature in the post Mao years // Reforming the revolution : China in transition / ed. R. Benewick, P/ Wingrove. – L. etc., 1988. – P. 190–206.

1980-yillardagi xitoy adabiyotidagi modernistik tendensiyalarni o‘rganishning dolzarbligi, shuning uchun zamonaviy xitoy adabiyotidagi vaziyatni nafaqat “madaniy inqilob” dan keyingi birinchi o‘n yillikda, balki keyingi davrlarda ham tubdan o‘zgartirishga imkon bergan modernistik san’at shakllarining ahamiyati bilan belgilanadi. Modernistik nasr va “ildiz izlash” adabiyotni siyosatdan tubdan ajratishga muvaffaq bo‘ldi. Bu 1980-yillardagi modernistik izlanishning eng muhim natijalaridan biri bo‘lib, u Maoistik nutqning qulashi natijasida yuzaga kelgan o‘ziga xoslik inqirozini tushunish va yengish kontekstida xitoy adabiyotining yangi subyektivligini shakllantirishga qaratilgan.

Yuzsiz olomon dunyosida yangi mavzuni izlash doktrinal totalitar adabiyot va yangi demokratik adabiyot o‘rtasidagi, erkinlik va erkinlik yo‘qligi o‘rtasidagi chegarani aniq belgilab berdi ya’ni sotsializatsiyalashgan guruh hujayrasi sifatidagi tip va boshqalardan ajralib turadigan shaxs. Olomon va o‘zining “men”ini, shaxsni himoya qiladi, bu muallif bilan chambarchas bog‘liq va uning dunyoqarashining o‘ziga xos xususiyatlari bilan ijodiy subyekt sifatida qaraladi.

Xulosa o‘rnida shuni aytib o‘tish lozimki, zamonaviy xitoy adabiyotida modernizmning ahamiyati adabiy jarayonning o‘zidan ancha uzoqda. U madaniyatni tushunishga, yangicha mentalitetni shakllantirishga, yangi shaxsning shakllanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatdi va shuning uchun uni nafaqat adabiy, balki ijtimoiy-siyosiy va madaniy-tarixiy hodisa sifatida qabul qilish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Воскресенский Д.Н. Современные судьбы старого жанра (Героико авантюрная проза у ки- тайцев Гонконга и Юго-Восточной Азии) // Литературный мир средневекового Китая: китайская классическая проза на байхуа: собрание трудов. – М.: Вост. лит., 2006. – 622 с.
2. Семанов В.И. Эволюция китайского романа: Конец XVIII – начало XX в. / АН СССР. ИМЛИ. – М.: ГРВЛ, 1970. – 343 с.
3. Синцзянь, Гао. Обоснование литературы. Нобелевская лекция 2000 года / Гао Синцзянь // Иностран. лит. – 2001. – № 5. – С. 221–232.
4. Duke, Michael S. Blooming and Contending: Chinese Literature in the Post-Mao Era / Michael S. Duke. – Bloomington : Indiana University Press, 1985. – P. 181;
5. Wedell-Wedellsborg, Anne. Literature in the post Mao years // Reforming the revolution : China in transition / ed. R. Benewick, P/ Wingrove. – L. etc., 1988. – P. 190–206.